

Pivovarská historie Moravské Ostravy

1. část: Ostravští právovárečníci a měšťanský pivovar do roku 1889

History of brewing in Moravská Ostrava

Part 1: Burgher brewers of Ostrava and the burgher's brewery until 1889

MILAN STAREC

Dej Bůh štěstí s.r.o., Českobrodská čp. 17, 281 63 Kostelec nad Černými lesy

e-mail: kvetak@pivovarkostelec.cz

Starec, M.: Pivovarská historie Moravské Ostravy. 1. část: Ostravští právovárečníci a měšťanský pivovar do roku 1889. Kvasny Prum. 57, 2011, č. 3, s. 64–68.

Publikace je prvním dílem čtyřdílné historie pivovarství Moravské Ostravy, části statutárního města Ostravy, největšího města na severovýchodě České republiky. Shrnuje historii právovárečného měšťanstva a původně biskupského pivovaru, který se stal v roce 1547 majetkem města, až do roku 1889, kdy právovárečné měšťanstvo zaniklo prodejem pivovaru do soukromých rukou Markuse Strassmanna, jenž koupil pivovar po 32 letech nájmu.

Starec, M.: History of brewing in Moravská Ostrava. Part 1: Burgher brewers of Ostrava and the burgher's brewery until 1889. Kvasny Prum. 57, 2011, No. 3, p. 64–68.

The article is the first of a four-part treatise on the history of brewery in Moravská Ostrava, part of the statutory town of Ostrava, the largest town in the north-east of the Czech Republic. It summarizes the history of burgher brewers and an originally episcopal brewery, which became the property of the town in 1547, until 1889 when the burgher brewers' era came to an end with the sale of the brewery to Markus Strassmann, who bought the brewery after a 32-year tenancy.

Starec, M.: Die Geschichte der Stadt Moravská Ostrava (Mährische Ostrau). I. Teil: Die brauberechtigte Bürger aus der Stadt Ostrava (Ostrau) und Historie der bürgerlichen Bierbrauerei bis zum Jahr 1889. Kvasny Prum. 57, 2011, Nr. 3, S. 64–68.

Der Artikel ist der I. Teil der vierteiligen Braugeschichten der Stadt (Mährische Ostrau), was ein Teil der statutarischen Stadt Ostrava (Ostrau), der größten Stadt im Nordosten der Tschechischen Republik ist. Im Artikel wird die Geschichte der brauberechtigten Bürger und der ehemaligen bischöflichen Brauerei angeführt. Von 1547 bis zum Jahr 1889 wurde die ehemalige bischöfliche Brauerei ein Eigentum der Stadt, dann nach 32 Jahren der Miete wurde die Brauerei an Markus Strassmann verkauft, damit die Geschichte der brauberechtigten Bürger in der Stadt Ostrava beendet wurde.

Klíčová slova: historie, pivovarství, právo várečné, Moravská Ostrava

1 STRUČNÁ HISTORIE OSTRAVY

Původně hraniční městečko v samém „cypu“ Moravy ležící na soutocích Odry, Ostravice, Opavy a Lučiny. V současnosti rozsáhlá průmyslová aglomerace nazývaní se Statutární město Ostrava a zahrnující nejenom původní moravskou část, ale i část původně Těšínského, Pruského a Opavského Slezska. Na území současného Statutárního města Ostrava se vařilo pivo kromě Moravské Ostravy také v Třebovicích, Zábřehu, Polské Ostravě, Petřkovicích, Radvanicích, Kunčicích, Kunčičkách a Polance. V rámci současného okresu Ostrava-město ještě v Klimkovicích, Velké Polomi, Šenově a Staré Vsi nad Ondřejnicí. Dosud neobjasněné jsou lokality Poruba, Olbramice a Vratimov. Nové minipivovary jsou na území okresu dva – Qásek v Přívozké ulici a v Zábřehu. Pod pojmem Moravská Ostrava myslíme současný městský obvod, tzn. z našeho pivovarského hlediska právovárečné měšťany, měšťanský pivovar (pivovary), sladovny, Strassmannův pivovar a Český akciový pivovar. Ve Vítkovicích pivovar nikdy nebyl postaven, ač povolení existovalo.

Pravěké osídlení Ostravska se váže k vrchu Landek. Řeka Ostravice dělila původní ves Ostravu na část moravskou a slezskou. Ves Slezská Ostrava byla prvně zmíněna dříve než ves Moravská Ostrava již roku 1229. Moravská Ostrava (v této stati pro zjednodušení dále jen Ostrava) byla prvně opsána roku 1267. Ves vznikla při jantarové stezce na zemské hranici, kde se v nejbližším okolí nalézaly tři obranné hrady. Na Landeku, ve Slezské Ostravě a v Moravské Ostravě. Na město byla Ostrava povýšena před rokem 1279 olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburku. Poddanské město olomouckých biskupů na jejich hukvaldském panství bylo osnováno velmi velkoryse a byla mu dána důležitá role střediska severního výběžku biskupských držav na zemské hranici. Důkazem bylo a zůstalo

rozlehlé náměstí s vysokým počtem domů. Město samotné, respektive celé hukvaldské panství, bylo v průběhu věků často zastavováno a opětovně vykupováno olomouckým biskupstvím (později arcibiskupstvím) dle politické a ekonomické situace a město zůstalo pod biskupskou správou až do roku 1848. Ostrava se po třicetileté válce vlivem válečných událostí, moru a požárů stala zcela periferním městem a ještě v 16. století byla největším městem na hukvaldském panství, tak v polovině 18. století byla naproti tomu městem nejmenším. Byla menší než kupříkladu nedaleký Brušperk či Místek. Změna nastala těsně po polovině 18. století, kdy se začaly ve městě konat dobytčí trhy a bylo objeveno černé uhlí. Ten opravdový průmyslový rozkvět začal až v polovině 19. století. V této době docházelo k velice nekoordinované urbanistické koncepci a podlomným životním prostředím. To samozřejmě už dnes neplatí, v Ostravě již žádný důl nefunguje a tento nadměrný stručný exkurz do dějin Ostravy byl nutný pro pochopení dějin pivovarnictví v tomto rázovitém městě [1,2,3].

2 POČÁTKY VÝROBY PIVA V OSTRAVĚ

Pivo se v Ostravě vařilo zcela jistě již od počátků města. Právo vařit a šenkovat pivo bývalo jedno z nejdůležitějších privilegií a vznikalo s městem samotným. V těchto dobách si každý měšťan vařil pivo sám na svém primitivním zařízení a šenkoval pro sebe i na prodej. Žádné záznamy se z 13.–15. století o vaření piva nedochovaly a první konkrétní zmínky jsou z počátku 16. století. V této době docházelo k vleklým sporům mezi městem Ostravou a sousední vrchností, konkrétně Janem Sedlnickým z Choltic a na Polské Os-

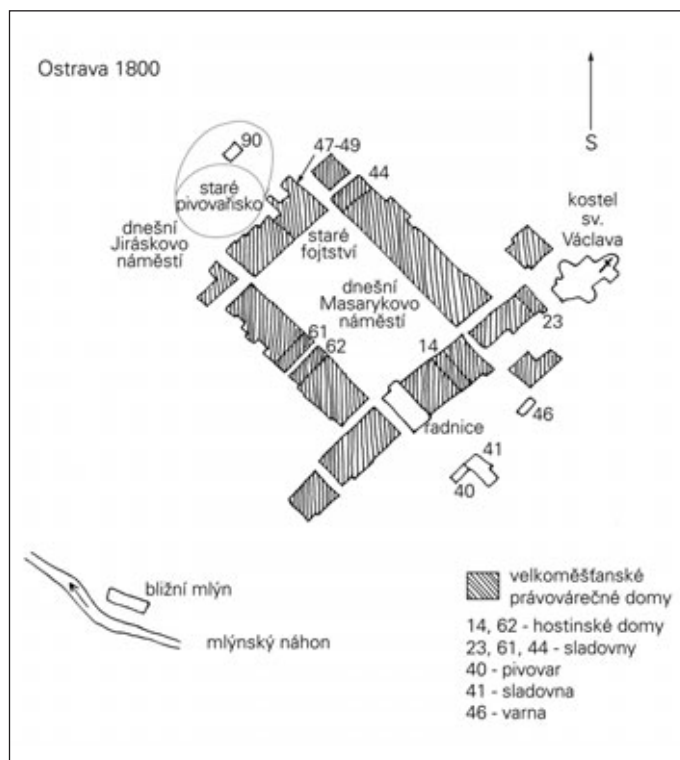
travě. Spory se vedly o hranici, mlýny a náhony, židy a mimo jiné také o vysazování nových domků za mostem naproti městu Ostrava. Roku 1531 bylo dohodnuto, že domky mohou zůstat, ale směl zůstat jen krčmář, který bude čepovat ostravské nebo fryštátské pivo, dále kolář atd. [4]. První zmínka o ostravském pivu poukazuje na dva měšťanské pivovary (ostravský a fryštátský) a překvapivé je, že se nemluví o pivovaru na slezskoostravském hradu. Zřejmě ještě nebyl v provozu. Spory se vlekly dál a dokonce se i vraždilo. Další a podstatná zmínka je z roku 1547, kdy olomoucký biskup Jan z Skála z Doubravky daroval městu Ostravě les pod kostelem, poplužní dvůr, dva pivovary s příslušenstvím atd. [5, 6]. Zřejmě se jednalo o dva právovárečné domy na místě bývalého fojtství. Z tohoto popisu zřejmě plyne, že měšťané již byli před rokem 1547 sdružení a vařili pivo ve specializovaných pivovarech dle pravidel, výrobu, prodej a konzumaci regulujících. Těmto pravidlům se říkávalo tzv. pořádku. Znamenalo to pravidelné střídání právovárečných domů měšťanů ve výrobě a prodeji piva. Na počátku 17. století čepoval každý měšťan své pivo asi 10 dnů. Výhradní výsada vaření a šenkování piva na určitém lokálním trhu, tzv. propinační právo, se v případě Ostravy týkalo města samotného a poddanských vsí Přívoz, Mariánské Hory a Nová Ves (v 19. století i Vítkovice) [2, 7, 8, 9, 10].

V Ostravě bylo 64 tzv. velkoměšťanských domů, obdařených výsadou výroby a prodeje piva. Toto výsadní privilegium se nazývalo tzv. pivní regál. Právo várek a šenku bylo vázáno přímo na jednotlivé nemovitosti a ne na osoby. Měly by to být domy, jež stály při založení města nebo v původních hradbách. Přesnou genezi počtu velkoměšťanských domů v Ostravě se nepodařilo osvětlit. Počet právovárečných domů byl ještě v průběhu hektického 16. století dočasně zvýšen o 14 maloměšťanských domů na 78, avšak od počátku 18. století se opět ustálil na počtu 64. Právovárečné domy nebyly jenom na samotném náměstí. Některé se nacházely i v postranních ulicích. Počet ostravských právovárečných domů byl vysoký ve srovnání s okolními městy olomouckého biskupství jako např. Příborem či Brušperkem, a to především ve srovnání počtu obyvatelstva. V Příboru i Brušperku bylo obyvatel daleko více než v Ostravě, jejich počet narůstal, avšak počet šenkovních domů se neměnil [7].

3 MĚŠŤANSKÝ PIVOVAR PO ROCE 1547

Jak již bylo naznačeno výše, původní vrchnostenský biskupský pivovar (či pivovary) se zřejmě nalézal v místech starého fojtství. Dnes na rohu Masarykova náměstí a Solné ulice. Roku 1547 byl darován ostravským měšťanům, kteří si jej zřejmě do té doby pronajímali. Mohlo být pivovarů více, to se nepodařilo přesněji kvantifikovat, ale určitě se již nevařilo po jednotlivých domech. Z roku 1558 se zachoval zápis o svobodné krčmě ve Vítkovicích, která měla čepovat ostravské pivo. V této souvislosti byla zmíněna zajímavá informace, že okolní panství měla vlastní pivovary a město nemělo odbyt svého piva až na zmíněné Vítkovice. V privilegiích městských povinností z roku 1564 je zase zmínka o odvádění 6 grošů z každého varu do obecní pokladny na opravu města. V nastávajících desetiletích se o pivovaru psalo jako o důležité položce městského hospodářství. Dokonce se v polovině 17. století o pivovaru psalo, že leží vedle městských lázní. Konkrétní lokalizace. Bohužel nevíme, kde stávaly městské lázně. V této době spravoval pivovar měšťan Jiřík Vítek. Válečný veterán, který byl žalářován za opilství [4]. Muž na svém místě. Další konkrétní zmínky o měšťanském pivovaru jsou z roku 1651 a poté 1702 [11], kdy se v pivovarské pánvi utopila žena. Vzhledem k absenci údajů o velikosti produkce ostravského městského pivovaru si můžeme představit velikost kotle, aby se v něm mohl utopit člověk. Bohužel však nevíme, zdali paní utonula neschopností plavat, opařením, ulekutím nebo vlivem konzumace ostravského piva. Roku 1713 potvrdil biskup kardinál Schrattenbach městu propinační právo a s ním související předpisy. Další přímá zmínka byla z roku 1735, kdy se o chalupě č. 90 na dnešním Jiráskově náměstí mluvilo jako o „starém pivovársku“. Jiráskovo náměstí dříve neexistovalo a byla zde zástavba, jejíž součástí byl zřejmě i městský pivovar vyrostlý těsně za starým fojtstvím. Pravděpodobně jen rozšířený původní biskupský pivovar. Název „staré pivovársko“ také naznačuje, že pivovar již v roce 1735 stával jinde [4]. Předpokládáme, že už v současné Pivovarské ulici č. 41 [12]. Tam se pivovar postupně rozšiřoval až do průmyslového velkopivovaru a poválečné asanace. Roku 1738 zastával místo sládky František Löffler.

Samotný proces výroby piva v dobách vaření v každém právovárečném domě samostatně byl ve všech městech obdobný [8,9,10]. V Ostravě se po centralizaci výroby v průběhu 16. století postup-

Obr. 1 Skica zachycující ostravské náměstí s nejbližším okolím v roce 1800 dle Miloslava Kročka a vyznačením pivovarsky významných lokalit

valo následovně. Právovárečný měšťan si v předstihu, než na něj přišla řada dle tzv. pořádky, buď své či nakoupené obilí zavezl do jedné z městských sladoven a nechal si připravit slad. V polovině 17. století byly v Ostravě známy tři městské sladovny (č. 44, 61 a 23 – u Grünwaldů, to byl zároveň hostinec – viz obr. 1), k objektům se nedochovala žádná dokumentace a na jejich místech jsou novostavby [12]. Z gruntu. Na skice Ostravy z roku 1800 je zřetelné, že všechny tři měšťanské domy, jejichž součástí byly výše uvedené sladovny, zaujímaly relativně velké parcely a že se v nich větší hospodářská činnost nechala předpokládat (mohly však být přestavěny, neboť roku 1800 již fungovala sladovna v Pivovarské ulici a starší plánek Ostravy není znám). Když přišla na měšťana tzv. pořádka, tak již hotový slad zavezl nejprve ku semletí do tzv. Bližního či Prostředního mlýna. Písemný doklad se dochoval až z počátku 19. století [4]. Tento největší ostravský mlýn fungující již od konce 14. století platival po celou dobu své funkce nejvyšší daně, což nepřimmo poukazuje na nějaké výnosné výsady, kterými byly nejspíše mletí sladu pro městský pivovar i v dřívějších dobách. Mlýn stával na místě současného hotelu Imperial na rohu Zámecké a Tyršovy ulice. Po semletí zavezl sladový šrot do pivovaru, kde již sládek uvařil pivo, které si měšťan opět odvezl do své či pronajaté spítky a sklepa [12]. Lokace historických ostravských pivovarů byly již opsány. Sklepy na kvašení a zrání piva mívaly kdysi každý právovárečný dům a jejich koncentrace neprobíhala tak rychle, jako tomu bylo se samotným pivovarem (varnou). Každý si hleděl držet svůj hotový produkt u sebe a hlídat si ho, než si ho vyčepuje a zpeněží, což je logické. Vzhledem k rozsáhlým asanacím a přestavbám Ostravy v průběhu průmyslové revoluce se zachovaly jen sklepy pod starou radnicí, které nepochybně sloužily pivovarské činnosti (restaurační činnosti slouží radniční sklepy dodnes – stav 2009). Každý měšťan si po uzrání piva dle tzv. pořádky své pivo i vyčepoval. V nejstarších dobách si ve svém domě pivo právovárečníci nejenom vařili, ale i v mázhauzech svých domů pivo čepovali. V polovině 17. století byly známy dva specializované tzv. hostinské domy na současném Masarykově náměstí (obr. 1). Roku 1779 byl postaven první obecní hostinec „U zeleného stromu“. Nalézal se na současném místě hotelu Palace na ulici 28. října 239/59. Jako obecní hostinec sloužil jen několik let a posléze přešel do soukromých rukou. Nejzajímavější, a to především s důrazem na velké asanace města, je fakt, že se na této parcele od výše jmenovaného roku 1779 provozuje hostinská živnost do současnosti (2009) [12]. Další hostince na sebe nenechaly dlouho čekat a pro naše účely to již není podstatné. O později vzniklých pivovarských restauracích se zmíníme dále.

4 OSTRAVSKÉ PIVOVARNICTVÍ PO ROCE 1786

Dalším zlomovým okamžikem v ostravském pivovarnictví byl rok 1786, kdy důsledkem reforem Marie Terezie a jejího syna Josefa II. byl zrušen dosavadní systém tzv. pořádek a tzv. pivní regál byl nadále pronajímán. V podstatě šlo o to, že měšťané dodávali své obilí do sladoven, připravovali slad, dohlíželi na šrotování a zaměstnávali sládky s pomocníky, kteří samotné sladování a vaření piva vykonávali. Jednotlivé várky poté prodávali obchodníkům, kteří nemuseli být majiteli právovárečných domů a šlo jen o nejvyšší finanční nabídku. Získané finance byly po odečtení nákladů rozděleny mezi právovárečníky. Ve finále tedy právovárečníci neměli peníze jenom z takto získaných peněz, ale měli i zajištěný odbyt svého obilí (tzv. sypání) za předem garantovanou cenu [4, 12].

Roku 1823 byl poprvé pronajat pivovar na celý rok Florianu Rotterovi, členu rozvětvené sládkovské rodiny z Těšína a sládkovi, mimo jiné, ze sousedních Kunců nad Ostravicí [13]. V dalších letech se měšťané opět vrátili k prodeji jednotlivých várek a Florian Rotter zůstal jen najmutým sládkem. Za zmínku stojí, že se dražeb várek úspěšně účastnily i ženy a že roku 1824 příjem z těchto licitací tvořil 99 % příjmu ostravských měšťanů. V první polovině 19. století byl velký zájem ze strany sládků z širokého okolí o práci v ostravském pivovaru. Na sládku Rottera se neustále množily stížnosti ohledně kvality piva i sladu a roku 1828 byl vystřídán. Epizodně ho zastoupil sládek ze sousedního zámeckého pivovaru ve Slezské Ostravě Karel Lubojatzký a poté sládek Josef Dudala. Ten již dříve v ostravském pivovaru vařil v letech 1812–1818. V mezidobí Dudala sládkoval v Paskově a měl v nájmu pivovary v Komárově a Hustopečích [14].

Roku 1830 byl vydán provozní řád pro chod pivovaru a činnost právovárečníků. Autorem byl měšťan Valentin Foltýn. Byl to v jádru zlomový počín, neboť byla zavedena pravidla pro provoz a kontrolu pivovaru, sladovny a výčepů, dále byla zavedena evidence majetku právovárečné obce, evidence ječmene, sladu, piva, účetnictví a v neposlední řadě i jakási kronika [15].

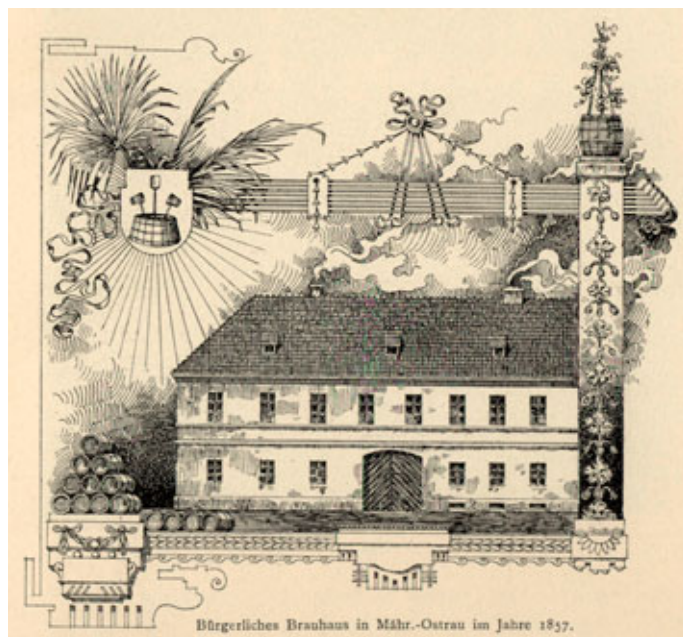
Roku 1831 se podařilo ostravským právovárečníkům rozšířit obvod svého propinačního práva o ves Vítkovice s tamními železnými železárny. Téhož roku byl znovu pronajat pivovar, a to na období 1831–34. Nový nájemce pivního regálu se opět neosvědčil a byl odejit, přičemž problém byl v prodejní ceně piva a jeho kvalitě. Roku 1832 získal pivovar do nájmu dosavadní sládek Josef Dudala, který vedl pivovar do roku 1839. Sládek si počínal velmi šikovně a dokonce se koupil domu na hlavním náměstí stal právovárečným měšťanem. Dudala, ač měl na starosti kompletní výrobu piva od nákupu surovin po vyplácení dělníků a především také kvalitu piva, tak neměl možnost ovlivňovat jeho výslednou cenu, která byla pevně stanovena právovárečnými. Tato skutečnost zcela brzdila jakékoliv možnosti investic do modernizací a přestavby pivovaru, a provoz tudíž zůstal založen na zcela primitivní ruční práci v podstatě středověkého rázu [15].

První pivovar, který se nalézal v Pivovarské ulici minimálně od poloviny 18. století, byl umístěn ve více objektech (viz obr. 1). Varna se nalézala v domě číslo 46, sladovna s valachem, bytem sládky, výčepem a sklepem se nalézala v domě číslo 41. Sklepy se používaly pod starou radnicí číslo 10. Slady se mlely v Bližním mlýně, jak již bylo uvedeno dříve. Za sládkování Josefa Dudala měl měděný varní kotol kapacitu 24 hl a svařovalo se kolem 500 hl ročně. Scezovací kád a ostatní příslušenství byly dřevěné. Roku 1834 byly dřevěné lisky na valachu nahrazeny železnými liskami z Vítkovických železáren [15].

5 NOVÝ PIVOVAR

V letech 1842–1843 byl postaven zcela nový pivovar, druhý na Pivovarské ulici, dle nejnovějších trendů a principů Františka Ondřeje Poupěte. Stavbu realizoval Florian Piefel z Frýdku. Pivovar byl vystavěn na místě staré sladovny vedle starého pivovaru v Pivovarské ulici u hradeb. Na místě původního pivovaru vyrostla roku 1845 obecní šatlava (obr. 2).

Původní domovní čísla 40 a 41 byla později sloučena a označena číslem popisným 74. Typická dvoukřídlá dispozice dávala tušit část sladovny a část pivovarskou. Mimo pivovarské a sladovnické prostory byl součástí objektu hostinec se sálem a byt. Nový varní kotol měl kapacitu 36 hl svařované mladiny, byl opatřen železným míchadlem a topilo se pod ním uhlím. Sladovna sestávala z klenutého humna s jedním máčecím štokem, valach byl vybaven osmi plechovými liskami a topilo se pod ním dřevem. Spilka byla vybavena čtyřmi mod-

Obr. 2 Nejstarší dochovaná kresba původního pivovaru ostravských právovárečníků v pořadí druhého na Pivovarské ulici. AMO: LXIII-7-1/3, in: *Die Gross-Industrie Oesterreiches*, Wien 1898.

řinovými káděmi. Sklepy obsahovaly sudy o objemu 120 a 240 litrů. Ty se používaly jako ležácké i jako transportní. Kapacita sklepa byla 34 hl. Představa přepravy plného 240litrového sudu mne děsí a pivo z takto objemného naraženého sudu samozřejmě tlaceného vzduchem si nemohlo zachovat po několika dnech naražení svou kvalitu. Také se množily stížnosti na kvalitu, a to nejvíce ze vzdálených míst a z menších putyk s malou výtočí a teplým sklepem. V polovině 19. století se v Ostravě vyrábělo pivo jak svrchním, tak už i spodním kvašením [15].

Roku 1839 se stal novým pachtýřem židovský obchodník Pinkus Schönhof, dosavadní nájemce obecní palírny. Židé byli velmi schopní obchodníci a uplatňovali se především v obchodu s alkoholem. Jejich přítomnost a podnikání bylo v Moravské Ostravě velmi střeženo a regulováno. Proto je s podivem, že se Židovi podařilo najmout měšťanský pivovar. Také se kvůli tomu zviřila vlna odporu v řadách právovárečníků, kteří o tomto pachtu nebyli informováni a sesazení předsedy právovárečné obce na sebe nenechalo dlouho čekat. Výše nájmu Pinkuse Schönhofa byla značná. Kromě pivovaru se sladovnou mu byl taktéž pronajmut hostinec na náměstí a obchodník zřídil první ostravskou zahradní restauraci s kuželkovou dráhou a střelnicí. Židovskému obchodníkovi se neznámým způsobem podařilo přesvědčit právovárečníky zvýšit cenu piva a tím si udržet výnosnou živnost. Pinkus Schönhof ukončil svůj pacht roku 1845 po vleklých problémech s právovárečnými. Právovárečná obec se Schönhofa snažila všemožně vyštípát za účelem pronájmu pivovaru novému majiteli Vítkovických železáren Salomonu Mayerovi von Rothschild. Své rozhodnutí zdůvodňovali mimo jiné snahou o vyhoštění Žida z Moravské Ostravy. Paradoxně ve prospěch jiného Žida. Mnohem bohatšího. To se za neprůhledných podmínek podařilo a pivovar byl roku 1845 pronajmut Vítkovickým železárnám. Sládkem se stal Josef Michl. S novým nájemcem se opakovala historie a opět se rozhořely pře o zvyšování cen piva. Navýšení ceny se ve finále konalo pod pohrůžkou uzavření pivovaru. Před polovinou 19. století se začala v ostravských šencích objevovat cizí piva, především ze sousedního zámeckého slezskoostrovského pivovaru. A to i navzdory vysokým pokutám. Revoluční rok 1848 znamenal převratný krok v prodeji piva, když byl zrušen povinný odběr piva. Vítkovické železárny neprojevily zájem o prodloužení pronájmu měšťanského pivovaru, ostravští měšťané téhož roku přišli o právo výčepu ve Vítkovicích a továrník Rothschild následně uzavřel smlouvu s olomouckou kapitulou o zřízení pivovaru ve Vítkovicích [16]. To však nebylo nikdy realizováno právě z důvodu částečného uvolnění trhu po roce 1848 a možnosti nakupovat pivo odkudkoliv. V konečném důsledku musel Rothschild dle uzavřené smlouvy platit za nikdy nepostavený pivovar až do roku 1871 [17].

Právozářná obec v nastalém zmatku chtěla pivovar opět pronajmout. Vzhledem k možným ztraceným trhům však musela přistoupit na jiné finanční podmínky, pro právozářníky méně zajímavé, a to i přes opětovné částečné obnovení povinného odběru piva roku 1856. V následných letech se směly dovážet jen tzv. luxusní ležáky z Opavy a Těšína. Z epizodních pachtýřů stojí za zmínku Josef Jung, osoba úzce spjatá s pivovarem Hukvaldy.

6 MARKUS STRASSMANN A POČÁTEK PRŮMYSLOVÉ VÝROBY PIVA

Zcela revolučním mezníkem ve vývoji ostravského měšťanského pivovaru byl rok 1857 (obr. 3). V tomto roce se stal pachtýřem pivovaru mladý židovský obchodník Markus Strassmann, který získal praktické

Obr. 3 Pohled na obecní šatlavu vystavěnou v místě prvního pivovaru v Pivovarské ulici v roce 1890. AMO: V-107-1/7.

znalosti u svého otce v pivovarech Lukov a Tlumačov na Zlínsku, disponoval základním kapitálem a dosáhl řádného vzdělání. Nadaný pivovarník se navzdory zkonstatěnému systému a předsudkům právozářníků s plným nasazením pustil do modernizace a rozšiřování pivovaru. Když si Markus Strassmann pivovar pronajímal, roční výroba se pohybovala kolem 1 500 hl, roku 1860 to bylo již 5 650 hl a roku 1870 již 10 180 hl vystaveného piva. Roku 1857 se Markus Strassmann oženil s Terezií Katscherovou, dcerou majitele statku s pivovarem v Brankách na Valašskomeziříčsku [18].

Roku 1861 přešel pivovar výhradně na spodní kvašení, což si vyžádalo komplexní přestavbu chladného hospodářství. Roku 1864 byl postaven první ležácký sklep s lednicí o kapacitě 2 830 hl piva a 724 m³ ledu. Následně byl vystavěn sklep druhý. Právozářníci byli spokojeni a pivovarník neměl problémy s prodlužováním nájemní smlouvy. Musel si však veškeré investice financovat z vlastních zdrojů. Kromě investic do technologií a staveb se židovský podnikatel snažil skupovat pozemky s pivovarem sousedící a kupovat hostince. Roku 1869 bylo zrušeno propinační právo za náhradu a pivovar tak přišel o povinný odběr piva v 26 hostincích. Strassmann s tím víceméně počítal a snažil se s dosud nepoznanou konkurencí bojovat především kvalitou vyráběného piva. Např. suroviny byly dováženy z Čech a Hané. Strassmannovy pokusy o odkoupení pivovaru byly neustále odmítány. Pivovarník tak ustavičně investoval do cizího pivovaru, což však bylo nezbytné v nastalém konkurenčním boji. Pivovar hledal nové odbytové možnosti v rapidně se vyvíjející průmyslové aglomeraci a jejím okolí. Nebyl však sám. Železnice dávala snadnou možnost dovozu piva i jiným pivovary. Jednalo se především o blízké pivovary v Opavě, Karvině, Těšíně, Radvanicích, Slezské Ostravě, Místku, Velkém Petřvaldu, Olomouci, Hukvaldech a dalších. A později i ve vzdálených pivovarech Plzeň, Schwechat, Żywiec, Mnichov či Kulmbach [15].

Roku 1870 byly odstartovány další inovace pivovaru. Byl vyzdvižen varní komín, vystavěn dvojlístkový hvozď anglického typu a zaklenuta nová spílka. V neposlední řadě byla vyhloubena studna na břehu Ostravice, jejíž čerpadlo bylo poháněno koňským žentourem a od roku 1874 malým parním strojem, dále byla vystavěna lednice a byly adaptovány staré radniční sklepy a sklepy pod šatlavou k dalšímu využívání. Na místě dnešního družstva Budoucnost v Cihelní ulici byl vy-

Navštivte nás na
interpack
v hale 14 stánek A14/B15

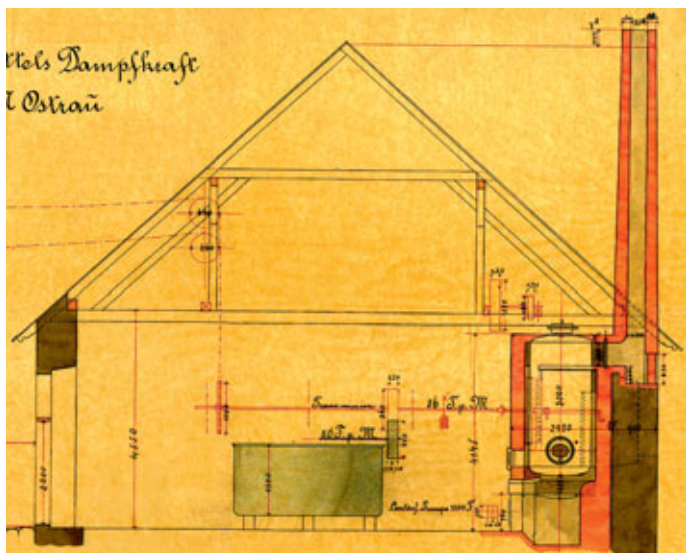
RUČÍME ZA TO, ŽE VAŠE ZAŘÍZENÍ BUDE V PROVOZU.

Dlouhá životnost, jistota, efektivita: originální náhradní díly od KHS.

Další informace jsou uvedeny na www.khs.com/service

Competence in Solutions.

KHS

Obr. 4 Plán rekonstrukce varny a instalace parního stroje v roce 1882. AMO: Dispositionsplan z. Betrieb der Brauerei mittels Dampfkraft für H. M. Strassmann in M. Ostrau.

hlouben pivovarský rybník za účelem získávání ledu. Roku 1880 pivovar vyprodukoval již 14 202 hl, roku 1885 27 654 hl a roku 1890 již 44 667 hl ostravského měšťanského piva. V letech 1876–1883 sládkoval v pivovaru Josef Kindermann, který zde svou životní pouť ukončil [19, 20].

Roku 1880 byla zbudována nová sladovnická humna o ploše 260 m² s dvěma máčecími štoky a sladovou a ječmennou půdou. Humna nebyla klasická cihelná klenutá, ale již byla zaklenuta do ocelových I profilů [21]. Roku 1882 byla rekonstruována varna, její kapacita byla zvýšena na var 110 hl vyrážené mladiny a pivovar byl vybaven parním strojem o výkonu 6 koňských sil (obr. 4). Výrobek R. Sieberta z Frýdlantu nad Ostravicí. Stavitel Adolf Michel. Parní stroj nahradil primitivní koňský žentour. Transmisní rozvody byly mimo rozvod v rámci varny vedeny i přes úzký dvůr nad spilkou k čističce sladu. Délka řemenu byla více než 40 metrů a byl napnut cca 6 metrů nad dvorem [22]! Dále byly zbudovány nové sklepy, lednice o objemu 1 575 m³ a stáje [23]. V katalogu věhlasné pivovarské strojírny Novák & Jahn Praha-Bubny je uvedeno, že po roce 1865 byl vybaven pivovar M. Strassmanna. Bohužel nevíme čím ani v kterém roce. Zcela jistě se jednalo o větší akci a vzhledem k povaze jimi vyráběných zařízení se zřejmě jednalo o hvozď anglického typu instalovaný roku 1870 [24].

Roku 1885 si Markus Strassmann pronajal sousední vrchnostenský pivovar ve Slezské Ostravě, ukončil v něm výrobu piva a využíval jeho sladovnu. Všechny tyto investice byly jen nejnutnějšími zásahy do výroby a pivovar potřeboval v rámci rostoucí konkurence zcela nové výrobní prostory s moderními technologiemi. To však nebylo možné v tehdejších majetkových poměrech. Právová obec se svými archaickými názory nebyla schopna vést pivovar a nebyla ochotna do něj investovat. Markus Strassmann se neustále snažil o koupi pivovaru. Po zveřejnění informace v médiích o výstavbě nového pivovaru v Zábřehu nad Odrou, což byla zřejmě Strassmannova lest, a po nekonečných jednáních s právovárečníky se mu to nakonec podařilo. Právovárečné obci v podstatě nic jiného nezbývalo. Pivovárník již ve svém vlastnictví držel množství sousedních pozemků, hostinců, distribuci a samotné technologie a nebylo možné provozovat

pivovar bez něj či jej pronajmout nebo prodat někomu jinému. Z jara L.P. 1889 se Markus Strassmann po obdivuhodně dlouhé době 32 let nájmu stal majitelem ostravského pivovaru za celkovou prodejní cenu neuvěřitelných 96 000 zl. Tím zaniklo ostravské právovárečné měšťanstvo.

Literatura

1. Kuča, K.: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku IV. Libri Praha, 2000.
2. Jiřík, K., Pitronová, B. (ed.): Dějiny Ostravy. Ostrava, 1967.
3. Hosák, L.: Historický místopis země Moravsko-Slezské. Academia Praha, 2004.
4. Bakala, J. (ed.): Dějiny Ostravy. Ostrava, 1993.
5. Fond Arcibiskupství Olomouc. Díl 1. Svazek 5. Signatura E Hukvaldy, inventurní záznam, ZA Opava.
6. Adamus, A.: Sbírka listin k dějinám Moravské Ostravy. Moravská Ostrava, 1929.
7. Kroček, M.: Právovárečné měšťanstvo v Moravské Ostravě. In: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, 15, Ostrava, 1989.
8. Šíma, B.: Právovárečná a šenkovní obec měšťanů Bohumína. In: Bohumín. Studie a materiály a k dějinám a výstavbě města. Ostrava, 1976.
9. Bajger, L.: Propinační právo městečka Jablunkova. Těšínsko 2, 1959 (5).
10. Trpík, R.: O právní povaze společenstev měšťanů pravovárečných. ČMM Brno, 1906.
11. Daněk, R.: Texty k výstavě Ostrava do bílé pěny oděná. Galerie Budoucnost, 2008.
12. Kroček, M.: Z místopisu staré Moravské Ostravy. In: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Moravy a Ostravska, 14.
13. Gracová, B.: Sládci z Těšínska a měšťanský pivovar v Mor. Ostravě. Těšínsko 35, 1992 (2).
14. Daněk, R.: Člověk v Ostravě v XIX. století, část Pivovárník. Ostrava, 2007.
15. Daněk, R.: Měšťanský pivovar v Moravské Ostravě v době průmyslové revoluce (1823-1889). In: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Ostravy a Ostravska, 22.
16. Hubert, M.: Kde se pivo vaří (ostravský pivovar). Kapitoly z ostravské historie. OKZ, 1974 (12).
17. Daněk, R.: Šlechtic podnikatel v procesu industrializace pivovarnictví s přihlédnutím k situaci v ostravsko-karvinském revíru. In: Brňovják, Jiří, Zářícký, Aleš (Eds.): Šlechtic podnikatelem, podnikatel šlechticem, sborník z konference. Ostrava, 2008.
18. Daněk, R.: Životní osudy Markuse Strassmanna, zakladatele Židovské náboženské obce v Moravské Ostravě. In: Pálka, P. (Ed.). Židé a Morava VII. Sborník z konference konané v listopadu 2000 v Muzeu Kroměřížska. Kroměříž, 2001.
19. Likovský, Z.: Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900. VÚPS, Praha, 2000. ISBN 80-902658-5-5.
20. Likovský, Z.: Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů Českých zemí 1869–1989. VÚPS, Praha, 2010. ISBN 80-902658-40-4.
21. Plan zum Bau einer neu Malztenne auf der Herrn M. Strassmann... Archiv města Ostravy.
22. Dispositionsplan z. Betrieb der Brauerei mittels Dampfkraft für Herrn. M. Strassmann in M. Ostrau. Archiv města Ostravy.
23. Plan zum Bau eines Lager ü. Eiskellers auf der Parcelle Nr. 18 des H. M. Strassmann in M. Ostrau. Archiv města Ostravy.
24. Choudounský, F.: České strojnictví. Praha, 1891.

Recenzovaný článek / Reviewed paper

Do redakce došlo / Manuscript received: 18. 7. 2010

Přijato k publikování / Accepted for publication: 7. 2. 2011